

Piše: dr. Ilica Raguž

Teologija dokolice ili o smislenosti beskorisnoga za život

No, postavlja se pitanje: Što omogućuje istinski beskorisnu dokolicu? Prema njemačkome filozofu Pieperu, uvjet mogućnosti istinski beskorisne dokolice jesu slavlje i kult. Prema njemu, slavlje predstavlja potvrđivanje svijeta. Nadovezujući se na Pieperovu misao, mogli bismo reći da je to potvrđivanje svijeta *cjelovito potvrđivanje*: u slavlju, odnosno u istinskome slavlju, čovjek cjelovito potvrđuje sebe, drugoga i cijeli svijet. A može se istinski i cjelovito potvrđivati samo ako se nadilazi mehanizam koristi i interesa, mehanizam koji potvrđuje samo ono izvanjsko, djelomično, tj. necjelovito. To znači da se i u slavlju, kao događaju cjelovitoga potvrđivanja, provlači ideja beskorisnoga, bezinteresnoga i slobode. Time se, dakako, ne želi reći da slavlje potvrđuje svijet bez kritičkoga razlikovanja. Slavlje pretpostavlja iskustva zla, nesrazmjera, otuđenosti, ali cjelovito potvrđuje svijet unatoč tim negativnim iskustvima.

Za dokolicu to znači da ona mora uključivati sposobnost za slavlje: Tko zna istinski slaviti, zna i istinski dokoličariti, i obrnuto. No, postavlja se pitanje koji je osnovni razlog da današnji čovjek ne zna više istinski beskorisno slaviti: »Nije umijeće pripremiti slavlje, nego pronaći one koji će se njemu radovati« (F. Nietzsche). To znači da i slavlje treba nešto drugo, nešto izvan sebe, kako bi postalo istinski beskorisno slavlje. Prema našem mišljenju, to bi bio kult.

Kult je uvjet mogućnosti slavlja i dokolice

Kult je uvjet mogućnosti slavlja i dokolice. Proučavajući povijest slavlja u različitim kulturama, lako je uvidjeti da je iskon svih slavlja kult, odnosno religija. Usuđujemo se stoga postaviti tezu da istinsko slavlje i istinska dokolica bez kulta nisu mogući, odnosno da *bez kulta čovjek ne može nadići mehanizam rada i koristi*. Francuska revolucija i komunizam pokušali su uvesti čisto sekularna slavlja, koja su upravo zbog nedostatka svoga kulturnoga podrijetla iščezla ili u ljudima ni danas ne bude pravi osjećaj slavlja i svečanosti (npr. 1. svibnja).

Istinski kult nije odnos koristi između Boga i čovjeka, odnos interesa i trgovačke duhovnosti (»do ut des«). Tako življeni i shvaćeni kult ne može omogućiti istinsko slavlje i dokolicu, a ne može ni mijenjati čovjekov odnos prema radu. Nesposobnost mnogih kršćana za slavlje i dokolicu, premda redovno pohađaju liturgiju, zapravo svjedoči o pogrešno življenom kultu. S tim u vezi dobivamo vrlo često sljedeću situaciju: Dok sekularni čovjek ne želi kult i zbog toga ne zna istinski slaviti i dokoličariti, kršćani pogrešno slave liturgiju i poput nekršćana opet ne znaju slaviti i dokoličariti. Takva naizgled aporetična situacija može se nadvladati jedino pravim poimanjem kulta. U najširem smislu kult treba shvatiti kao susret Boga i čovjeka, u kojemu Bog stavlja čovjeka u područje beskorisnoga, slobodnoga, bez-interesnoga, u područje bezrazložne i otajstvene ljubavi Trojedinoga Boga. U središtu kršćanskoga kulta nisu spoznaja i moral, nego čisto događanje beskorisnoga darivanja. To je događanje tako intenzivno u svojoj beskorisnosti da su u njemu reducirani i darivatelj, darovani i dar, reducirani na čisto beskorisno darivanje (J. L. Marion). U tom beskorisnome darivanju i Bog i čovjek potvrđeni su cjelovito, a ne svedeni na određenu spoznajnu, moralnu i bilo koju drugu duhovno-materijalnu korist. Te stvarnosti, dakako, nisu isključene, jer bi to značilo da bismo

čovjeka promatrali izvan konkretnoga, izvan spoznaje, morala i duhovno-materijalnih potreba. No, te spoznajne, moralne i duhovno-fizičke potrebe trebaju proizlaziti iz događanja beskorisnoga darivanja i opet isto tako reducirano nestati, vraćajući se opet tom istome događanju. Zaustavljanje na »čvrstome materijalu« spoznaje, morala i duhovno-fizičkih potreba izokreće Boga i čovjeka: Bog i čovjek ponovno postaju korisni, svedeni na ono što nisu u sebi samima.

Gledajući praksu mnogih kršćana, nameću se nužno sljedeća pitanja: Ne postaje li kult magija, nije li kult zapravo profinjeni ateizam ako se u njemu beskonačni i neizmjerni Bog počinje reducirati jedino na određene konačne koristi? Ne umire li u tome korisnome kultu zapravo izvorno čovjekovo dostojanstvo? Nije li Bog postao čovjekom da jednom zauvijek oslobodi čovjekovo dostojanstvo od svih njegovih ovosvjetskih redukcija? Jednom riječju, kao nikada možda dosada potrebno je razviti teologiju i duhovnost *beskorisnoga Boga* i *beskorisnoga čovjeka*: »Tako i vi: kad izvršite sve što vam je naređeno, recite: 'Sluge smo beskorisne! Učinismo što smo bili dužni učiniti!'« (Lk 17, 10).

Dokolica bez kulta - »svjetska žalost«

Tako dolazimo do zaključka da je jedino po tako shvaćenome i življenome kultu moguće istinski beskorisno slaviti i dokoličariti, ali i obrnuto: istinska je dokolica svjedočanstvo istinskoga slavlja i kulta. Skoro svi mislioci koji se bave teorijom slavlja i dokolice dobro uočavaju važnost slavlja i dokolice, kao gotovo jedinim mjestima pružanja otpora modernome mehanizmu rada i koristi. Stoga s pravom izbjegavaju riječ slobodno vrijeme. No, većina tih teorija ispušta iz vida kult i religiju, tj. izvorni humus pojma dokolice. Stoga se postavlja pitanje mogu li takve teorije omogućiti slavlju i dokolici istinsku distancu od toga mehanizma. Prema našem mišljenju, to nije moguće. Tako shvaćeno slavlje i dokolica ponovno se pretvaraju u rad i korist jer nemaju mjesto i vrijeme koje bi im omogućilo da se događaju onkraj rada i koristi. Stoga upravo kult, kao mjesto čovjekova susreta s jedinom beskorisnom stvarnošću, s Bogom koji je nesvediv na svjetsko omogućuje tu distancu i istinski beskorisno slavlje i dokolicu. Vjerujemo da jedino kult može oživjeti riječ dokolicu i povratiti joj ono izvorno značenje i sjaj.

Što se zapravo događa s dokolicom ako nije utemeljena u kultu? Možemo reći da dokolica bez kulta postaje »acedia«. Taj latinski izraz, za skolastičku duhovnost i teologiju korijen svakoga očaja, može se prevesti na različite načine: dosada, lijenost, sjeta. No, teološka tradicija daje toj riječi značenje jedne vrste žalosti, »svjetske žalosti« - »tristitia saeculi« (2 Kor 7, 10). Radi se o žalosti koja se pojavljuje obično kada rad prestane, tj. obično nedjeljom, o čemu svjedoči i Cesarićev stih: »Nedjelja. Tužno.« Kada čovjek prestane raditi, počinje se susretati sa sobom i s drugima. Budući da je navikao da postoji samo rad i korist, on ne zna što bi sa sobom i s drugima. »Acedia« predstavlja upravo osjećaj »ne znam što bih sa sobom i s drugima«, osjećaj zatvorenosti i zablokiranosti svijetom. Ona upućuje na nedostatnost svakodnevnoga korisnoga rada i potrebu da se čovjek otvori beskrajnim prostranstvima beskorisnoga Boga. Ipak mnogi ne žele biti osobe kulta, ne žele se vinuti u ta božanska prostranstva. Radije ostaju u svojoj lažnoj poniznosti »svjetske žalosti« koja »rađa smrću« (2 Kor 7, 10). A budući da čovjek ne može dugo izdržati stanje takve žalosti, »acedia« se slobodnoga vremena pretvara u isprazno brbljanje, znatiželju, u nepotrebno bavljenje osobama i stvarima, u nestabilnost mjesta (hiperaktivnost) i odlučnosti, u ekstremne načine slavlja.

Nije ni čudno zašto su onda slavlja kod modernoga čovjeka dosadna, isprazna, ekscesivna, napeta i preracionalna. Slavi se obično na dva ekstremna načina. S jedne strane, postoje

slavlja malodušnih i ravnodušnih ljudi, koji se upravo zbog »svjetske žalosti« nikada ne znaju nimalo opustiti (npr. ne piju ni kapljicu alkohola, stalno gledaju na sat, sve je korisno isplanirano). S druge strane, usporedo s racionalističkim slavljinama događaju se ekscesivna slavlja (npr. popularnost ekstremnih »radnih pijanki« vikendom), dakako opet zbog »svjetske žalosti«. No, najčešći oblik bijega od svjetske žalosti u slavljinama i slobodnome vremenu jest upravo rad: »Mora se raditi, ako ne već iz ugođe, onda iz očaja. Istini za volju: rad nije tako dosadan kao zabava.« Te ironične Baudelairove riječi samo potvrđuju da ljudi slobodno vrijeme (zabava) koje ih baca u »svjetsku žalost« vrlo brzo pretvaraju u rad. Nije teško ustvrditi da se danas ipak manje slavi i više očajnički radi, jer svako će moći potvrditi: *Lakše se napeti, nego opustiti*. Tako se opet vraćamo tamo gdje smo stali. Današnji čovjek bez kulta ili bez ispravno življenoga kulta svoje slavlje i slobodno vrijeme pretvara opet u rad, u rad iz očaja. On je apsolutni radnik-proleter.

Nedjelja - dan kulta, slavlja i dokolice

Nedjelja je dan koji savršeno odgovara našoj tročlanoj shemi: ona bi trebala biti dan kulta, slavlja i dokolice. U interesu svakoga društva, bilo ono kršćansko ili nekršćansko, mora biti zaštićena nedjelja ili bilo kojega drugog beskorisnoga dana, jer je u pitanju samo čovjekovo dostojanstvo. Radi se o onom čovjekovu dostojanstvu koje ne smije biti svedeno na rad i na korist. Stoga npr. zabrana rada trgovina nedjeljom ili bilo koja druga nedjeljna restrikcija ne brani prvotno radnike i radnice tih trgovina, nego štiti cjelokupno društveno biće od gubitka njegova dostojanstva. Ponavljamo još jednom, to nije samo interes kršćanske vjere, već i izvornoga prosvjetiteljskog duha prema kojemu čovjek nikada ne smije biti sredstvo, nego uvijek svrha. Kakav je to čovjek koji cijeli tjedan radi, koji nerijetko biva obična *korisna* roba na tržištu te se onda nedjeljom opet pretvara u *korisnoga* kupca? Nije li takvo zajedništvo koristi u trgovinama isprazno i površno zajedništvo? Kakvi su to odnosi u obiteljima kada trebaju trošenje i korisnost kao simbole ujedinjenja i zajedničkoga života? Ne trebamo li barem nedjeljom nakratko prekinuti takvu ovisnost, takve odnose koristi i rada? Ne možemo li zaista biti beskorisni? Ta pitanja ne tiču se samo potrošačkoga mentaliteta u trgovinama, već i onih djelatnosti o kojima je već bilo govora (racionalističko radna ili ekscesivna slavlja te rad iz očaja).

Za kršćane nedjelja je dan Gospodnji. To je dan kada se kršćani spominju Kristove muke, smrti i uskrsnuća. Po tome spomenu ti se događaji realno uprisutnjuju u njihovu životu te omogućuju predokus ispunjenoga i istinskoga života. Na taj dan kršćani intenzivno slave bezrazložnu ljubav Boga Oca, koji je po Isusu Kristu i u Duhu Svetomu objavio da je on Bog ljubavi, Bog beskorisnoga darivanja, na koje su pozvani čovjek i cijelo stvorenje. Stoga kršćani slave euharistiju, u kojoj im je darovano to mjesto i vrijeme za beskoristan susret s Bogom, koji ih oslobađa od raznih mehanizama ovoga svijeta pa tako i od rada i koristi. Takva beskorisna liturgija nije bijeg od svijeta, nego računa s križem (nedjelja je i spomen Kristove muke i smrti), uzima u obzir križ rada i koristi. Ali isto tako, noseći taj križ, liturgija preobražava mentalitet rada i koristi, odnosno omogućuje da nad njima zasjaju barem neznatne zrake beskorisnoga Boga i beskorisnoga čovjeka, zrake drugačijega života.

Na dan Gospodnji kršćani slave i organiziraju slavlja. Sasvim je razumljivo da se kod kršćana uvriježila praksa da obično nakon euharistije slijedi slavlje, jer istinsko slavlje proizlazi iz kulta. Ali, nedjeljom kršćani također i dokoličare. Dokolica se može ostvarivati na razne načine i svatko treba pronaći svoj način dokoličarenja. Bitno je da se čovjek u dokolici, unatoč pritisku rada i koristi (krilaticu »nemamo vremena« treba preoblikovati u »stalno radimo«!), može posvetiti istini, mudrosti, upoznavanju drugoga i divljenju stvorenome. O

tomu svjedoči mnogi mislioci: Aristotel govori o dokolici kao sestri slobode, Augustin o dokolici kao traženju i pronalaženju istine vlastitoga života, Sirah kao uvjetu mogućnosti mudrosti: »U dokolici je mudrost zakonoznanca, i tko je od poslova slobodan postaje mudar« (38, 24).

Dokolica bi se mogla ostvarivati na sljedeće načine: beskorisno pozivanje drugoga na objed, njegovanje prijateljstava i druženje s drugim onkraj racionalističke isplaniranosti i ekscesivnoga ponašanja, izleti u prirodu (kao odnos beskorisnoga divljenja), beskorisne šetnje, čitanje knjige ili posjet osobi koja omogućuje uvid u mudrost i istinu, razvijanje osjećaja za umjetnost (onkraj snobizma), spremnost na dobra djela bez koristi, prilika za razgovore unutar ili izvan obitelji koji nisu bili mogući zbog radnoga tjedna itd.

Čitatelj će zacijelo moći uvidjeti smislenost beskorisne dokolice za život; da će barem pokušati beskorisno dokoličariti te tako svjedočiti o istinskoj duhovnosti beskorisnosti, o beskorisnome Bogu ljubavi. Možda riječ dokolica ponovno zaživi u svakodnevnome govoru. Ne moramo biti samo korisni radnici, već i beskorisni Božji dokoličari.

Svršetak